

Att Bibeln rymmer många sanningar, stor vishet, mänskliga livsödens och gudsrelationers samlade kunskap är obestridligt. Obestridligt är också att dessa sanningar kaleidoskopiskt förvandlas när de vrids i relation till olika tider – allt från den tid i vilken de först föddes och vidare genom receptionshistorien, genom förkunselshistorien. Vissa samtida systematiska teologer menar att Gud är det som framträder i mångfalden av uttryck och sanningar utifrån de bibliska berättelserna. Den radikale teologen Jeffrey Robbins introducerar en sådan tankegång.² Catherine Keller säger något liknande men tillägger att sanningen som sådan aldrig är något annat än ett ”tillsammans-vetande”. Vi vet bara tillsammans, med dem då och oss nu, vi, ni, du och jag, jag och Du.³

Daniel Colucciello Barber betonar i stället att berättelserna som just berättelser snarare än som dogmatiska punkter pekar mot ett alldeles särskilt kristet fokus: Närvaro i världen. Så snart vi säger ”Gud” har vi skapat en distans mellan oss och Gud, så snart vi säger ”värld” har vi skapat ett avstånd mellan oss och världen. Endast när vi låter oss absorberas av berättelsen är vi ett med den, när vi dess sanning.⁴ Märkligt nog förenas Barbers radikala teologi med mer nyortodoxt orienterade teologer som vill hävda bibelberättelsernas unicitet: Om du går in i berättelsen, bejakar den och lever i den, dess värld, dess anspråk och frågor – då lever du som en lärjunge, resonerar bland andra Graham Ward.

Kanske har denna korta respons förvirrat mer än klarlagt. Det jag velat föra fram är dock att det finns många källor att ösa ur för den som söker nya sätt att se på Bibeln, på dess funktion och sanningsanspråk. Men även om historiska perspektiv adresseras och diskuteras inom systematisk teologi i dag håller jag med Byrskog om att det ofta saknas en närmare brotning med historiska fakta. Eller snarare; det är allt för sällan

så att den som har teologisk förmåga att experimentera med språk- och bibelsyn också besitter djupa historiska kunskaper om texternas tillblivelse, och vice versa. Med andra ord vill jag sluta jag där jag började: Vi möts allt för sällan över ämnesgränserna. Fler fördjupande samtal mellan exegeter, historiker och systematiska teologer skulle berika våra ämnen, kunskapen och oss själva, så låt samtalet fortsätta.

Petra Carlsson,
TD, Stockholm

Tolkningar och vittnesmål

Samuel Byrskog aktualiserar i sin artikel en rad väsentliga frågor i den pågående hermeneutiska diskussionen. När vi jämför bibeltolkning i en akademisk och en kyrklig kontext är det uppenbart att synen på både tolkningens syfte och uttolkarens roll skiljer sig. Även om till exempel retoriska, narratologiska och receptionshistoriska metoder används inom exegetiken i dag, står ändå textens uppkomsthistoria och dess betydelse för de första läsarna i fokus för bibelforskaren, medan texternas tillämpning här och nu präglar deras tolkning i en kyrklig kontext, där man räknar med att uppenbarelsen pågår ännu i dag.

Paul Ricœur framhåller att vittnesmål förekommer i dubbel bemärkelse i religiösa traditioner: Dels anses händelser vittna om Guds handlande, dels vittnar människor om hur de upplevt Guds handlande i sina liv. Därför erbjuder vittnesbördets hermeneutik en indirekt väg till kännedom om Gud, världen och oss själva, som inte öppnar sig utan tolkning. Målet är inte att leverera bevis, utan snarare att utreda varför vissa tolkningar är mer rimliga än andra i en given situation.⁵

Vittnen tillkallas i situationer där man måste fatta avgörande beslut, som i en domstol, och därför hör frågor och vägande av argument till tolkningen av vittnesmålen. Det här gäller såväl i en kyrklig som i en akademisk miljö. Utmärkande för vittnesmål är att det skedda redan hör till det förgångna. När vittnet berättar om sina

² Jeffrey W. Robbins, *Radical Democracy and Political Theology* (New York: Columbia UP, 2011), 191.

³ Catherine Keller, *Cloud of the Impossible: Negative Theology and Planetary Entanglement* (New York: Columbia UP, 2014), 3–4.

⁴ Antonia Hirsch, ”Breaking the World: A Conversation with Daniel Colucciello Barber”, i *Negative Space: Orbiting Inner and Outer Experience* (red. A. Hirsch; Burnaby: SFU Galleries, 2015), 49.

⁵ Paul Ricœur, *Essays on Biblical Interpretation* (Philadelphia: Fortress Press, 1980), 123–130.

syn- och hörselintryck handlar det inte bara om ett relaterande, utan oundvikligen även om tolkningar av händelsens betydelse för de inblandade. Den bakomliggande historiska sanningen är ofta omöjlig att entydigt klargöra, men även om detta i enskilda fall skulle visa sig möjligt uttömmar historiska klarlägganden inte textens teologiska potential.

Av ett vittne förväntas trovärdighet. Därför berörs vittnets hela person, vilket även kommer till uttryck i ordet martyr. I en rättegång föredrar man oberoende vittnen, eftersom deras objektivitet anses stärka deras tillförlitlighet. Som Byrskog påpekar har vi i Bibeln emellertid vittnesbörd av personer, som har ett intresse att försvara sin egen tro och att rättfärdiga sina egna livsval – och som dessutom uppmanar andra att följa efter. Därför behöver vi, som Byrskog skriver, vara uppmärksamma på bibeltexternas retoriska uppbyggnad, och i linje med Ricœurs hermeneutik utveckla både uppmärksamt lyssnande och kritiskt ifrågasättande tolkningsstrategier.

Frågan om trovärdighet aktualiserar även den för hermeneutiken så centrala frågan om auktoritet, textens såväl som vittnets. Författarna, redaktörerna, kommentatorerna och uttolkarna är alla påverkade av sin kontext. Vi står i tacksamhets-skuld till dem som format den tradition, som vi lever av och lever i. Vår uppgift är att hålla deras berättelser levande. Men respekten får inte förvridas till ett räddhåget upprepande, utan tvärtom förutsätter respekten att vi går in i en engagerad, kritisk dialog både med traditionen och med vår samtid. Bara så hålls traditionen levande.⁶ Det här är värt att begrunda när vi i år firar reformationens märkesår.

Utmärkande för hermeneutikens syn på tolkning är att uttolkaren själv utmanas till förvandling. Marcia Sá Cavalcante Schuback talar om att det främmande inte kan bli bekant för uttolkaren utan beredskapen att samtidigt låta det bekanta bli främmandegjort: Det är i mellanrummet mellan det egna och det främmande som tolkningen, eller översättningen, äger rum. Hon hänvisar till Jesu ord om att vi måste förlora oss själva innan

vi kan finna livet.⁷ Hans-Georg Gadamer beskriver samma skeende som en horisontsammanmältning, som ständigt ger upphov till någonting nytt, eftersom perspektivet är beroende av uttolkarens position. Att förstå är enligt Gadamer alltid att förstå annorlunda.⁸

Minnen har en central funktion i kyrkornas gudstjänstliv: I textläsningar och predikningar aktualiseras de bibliska källorna, och i nattvardsfirandet betonas explicit åminnelsen. Deltagarna inbjuds att tolka sitt eget liv i ljuset av det som gestaltas: Brödet och vinet utdelas med en försäkran om att det sker ”för dig”. Dopet kan ses som en rituell gestaltning av texten om Jesus och barnen. De kyrkliga handlingarna ger människorna möjlighet att knyta sin livsberättelse till de berättelser som ger kyrkan dess identitet, samt att tolka sitt liv i ljuset av de mer övergripande mönster som de enskilda berättelserna förmedlar: En rörelse genom död till liv, från mörker till ljus och från bundenhet till frihet.

Bibelanvändningen i kyrkorna bärs av en ambition att låta dessa berättelser och livsmönster utmana och förändra mottagarna i en process där Gud ses som det yttersta subjektet. Den gemensamma tillämpningen i gudstjänstliv och vardag handlar om det Cristina Grenholm kallar ”levande teologi”.⁹ Sá Cavalcante Schuback jämför den här typen av kreativ tolkning med musikalisk improvisation,¹⁰ och Ola Sigurdson beskriver den som ett gestaltande av Bibeln, där kyrkan ses som dess tolkningshistoria eller oändliga kommentar.¹¹ Den vetenskapliga exegetiken kan i samarbete med de andra teologiska disciplin-

⁶ Jayne Svenungsson, ”Bibeln och den radikala hermeneutiken”, 193–214 i *Tolkning för livet: Åtta teologer om Bibelns auktoritet* (red. A-L. Eriksson; Stockholm: Verbum, 2004), 202–203.

⁷ Marcia Sá Cavalcante Schuback, *Lovtal till intet: Essäer om filosofisk hermeneutik* (Göteborg: Glänta, 2006), 164.

⁸ Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, 2nd ed. (Tübingen: J. C. B. Mohr, 1965), 280.

⁹ Cristina Grenholm, *Levande teologi* (Stockholm: Verbum, 2010), 12–14.

¹⁰ Sá Cavalcante Schuback, 168–172.

¹¹ Ola Sigurdson, *Kärlekens skillnad: Att gestalta kristen tro i vår tid* (Stockholm: Verbum, 1998), 161–167; Ola Sigurdson, ”Bibeln som Skrift: Om Bibelns anspråk på auktoritet och aktualitet i den kristna kyrkan”, 215–238 i *Tolkning för livet: Åtta teologer om Bibelns auktoritet* (red. A-L. Eriksson; Stockholm: Verbum, 2004), 230–232.

na undersöka de litterära, liturgiska, etiska och politiska gestaltningar som bibeltexterna och deras förlagor gett upphov till, och därigenom erbjuda dagens bibeluttolkare resurser för den ständiga uppgiften att i nya yttre förhållanden kritiskt relatera traditionen till samtidens frågor.

Björn Vikström,
Docent, biskop i Borgå

Texten som väv och vittnesbörd

Petra Carsson och Björn Vikström diskuterar och kompletterar på ett intressant sätt mina reflektioner om bibelsyn och bibelbruk i svensk kyrklighet och teologi. Deras olika kompetenser och synpunkter ger goda förutsättningar för fortsatt samtal om hur nya metoder inom nytestamentlig exegetik kan närma sig och bli användbara i olika typer av teologiskt skapande.

Begreppet text

En gemensam nämnare som sporadiskt skymtar fram i bådas kommentarer men som var grundläggande i min artikel har att göra med begreppet text. Exegetik är ju tolkning av texter. Låt mig förtydliga. Text är ett begrepp som exegeter sedan länge diskuterat. I läroboken *Jesus och de första kristna*, som de flesta lärosäten i Sverige använder, finns ett kapitel rubricerat "Vägar till texten". Där diskuterar författaren bland annat läsmodeller, språk- och textteori, tolkningsprocessen och tolkningstyper. Den textteoretiska delen ansluter sig till Lennart Hellspongs och Leif Ledins bok *Vägar genom texten*, som i sin tur är beroende av Michael Hallidays välkända sociosemiotiska textteori, och betonar textens kommunikativa och sociala inbäddning. De tar fram sju egenskaper för att beskriva vad en text är: den är kommunikativ, intentionell, verbal, stabil, koherent, konventionell och kreativ.¹²

¹² Birger Olsson, "Vägar till texten", 389–406 i *Jesus och de första kristna: Inledning till Nya testamentet* (red. D. Mitternacht & A. Runesson; Stockholm: Verbum, 2006), 396–397. Halliday profilerade sitt synsätt i *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning* (London: Edward Arnold, 1978).

Läroboken skisserar en modern textteori. I antiken var textbegreppet lite annorlunda. Själv kompletterar jag som exeget gärna det moderna synsättet med antika grekiska och romerska textuppfattningar och definierar skriven text utifrån dess sätt att väva samman olika trådar till en pluralitet av meningspotentialer som aktualiseras i olika sammanhang genom ett samspel mellan de inkodade tecknen och läsarens eller åhörarens förmåga att avkoda dem. Texten är det som ordet text betyder, en väv (jfr lat. *textum*) med olika trådar, "texturer". Dessa texturer – det kan handla om textens uppbyggnad eller om andra texter, historiska skeenden, ideologier, trosförhållningar et cetera, som är invävda i den föreliggande texten – ger texten en mångdimensionalitet så att olika meningspotentialer i den kan frigöras vid olika tillfällen och de breddar det kunskapsbegrepp som fokuserar enbart på textens rationalitet till att innefatta dess retoriska förmåga att kommunicera också till känsla och vilja.¹³ Det här textbegreppet kan även innefatta muntliga texter som inte förhåller sig till något skrivet och är förenligt med den moderna textteori som jag beskrivit ovan, inte minst genom att det betonar en texts kommunikativa sida, vidgar intentionaliteten från att handla om kognitiv påverkan till att innefatta också textens inriktning mot känsla och vilja och tar fram samspelet mellan texten som konventionell och kreativ.

Respons till Petra Carlsson

Carlsson hänvisar till den språk- och kunskapsyn som hon anar i min artikel och som systematiska teologer sedan länge problematiserat. Jag är osäker på vilka teologer hon här åsyftar, men jag noterar att den historisk-kritiska exegetiska analys som tidigare karakteriserade arbeten av ledande kontinentala systematiska teologer – Joseph Ratzingers böcker om den historiske Jesus är kanske de mest kända från senare tid – inte har samma plats i teologiskt skapande i Sverige i dag. Detta kan bero på olika faktorer. En sådan är säkerligen att det språk och den kunskap som

¹³ Jag har diskuterat detta i olika sammanhang i Sverige. Se till exempel min installationsföreläsning "När gamla texter talar: Om att tolka det förgångna", 49–57 i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 84 (2008).